

Rhetorical Structure, Tense and Voice Features of Article Abstracts in Educational Sciences

Dr. Dursun Demir

Gaziosmanpaşa University - Turkey

ORCID: 0000-0002-4882-9462

dursun.demir@gop.edu.tr

Abstract

Abstracts, the most-read parts of the articles, have been the subject of different studies; however, the studies that have analysed only Turkish article abstracts are very few. This study aims to perform rhetorical structure analysis of research article abstracts in educational sciences and to investigate the linguistic features of the moves. The study examined 60 abstracts published in four leading journals. The analysis of the abstracts was carried out using the model adapted by Pho (2008) from Santos (1996). The results reveal that the moves of purpose, methods and results are included in all abstracts, while the introduction move and conclusion move are included in 30% and 58% of the abstracts, respectively. Results was found to be the longest move. The results also show that researchers prefer present continuous (-mAktA) and present simple tenses in the introduction move, past and present simple tenses in the purpose move and past tense in the other three moves. There has been found a close relationship between the tenses and voices of the sentences: sentences in the past tense are predominantly formed in passive, while those in present continuous (-mAktA) and present simple are predominantly formed in active voice. Common sentence patterns across moves were also identified. Important features of the abstracts revealed in this study should be incorporated into academic writing courses and students need to be taught about rhetorical structures of the abstracts, the common sentence patterns of the moves and how to form these sentences using appropriate verbs, tense and voice. We hope that the present study will provide important contributions to abstract writing of the prospective academicians doing their postgraduate studies.

Keywords: Rhetorical structure, Article abstract, Move, Tense, Voice

**E-International Journal
of Educational
Research**

Vol: 13, No: 1, pp. 183-202

Research Article

Received: 2021-12-15

Accepted: 2022-02-09

Suggested Citation

Demir, D. (2022). Rhetorical structure, tense and voice features of article abstracts in educational sciences, *E-International Journal of Educational Research*, 13(1), 183-202. DOI: <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1037078>

Extended Abstract

Problem: Abstracts, a vital type of academic writing, are the readers' first encounter with an academic text after the title and as Hyland (2004) points out writers try to demonstrate that they have something new and valuable to say to attract readers' attention and urge them to read the whole study. There has been an increase in the number of studies carried out on article abstracts in recent years. These studies mostly analysed moves in abstracts from different perspectives such as organisation, range, amount and linguistic features.

Most of the studies carried out on Turkish article abstracts compared them with English ones. The aim of such studies (e.g. Coşmuş 2011; Çakır & Fidan 2015; Çandarlı 2012; Kafes 2015) has been to reveal the similarities and differences between Turkish and English article abstracts. The studies that examined only Turkish article abstracts are very few and these studies either investigated abstracts in areas other than educational sciences (e.g. Şen 2021) or they did not use a model approved in the literature (e.g. Aktaş & Uzuner Yurt 2015). Moreover, they only analysed abstracts in terms of moves they contained or they tried to reveal linguistic features superficially. Therefore, little is known about the linguistic features of the moves in Turkish article abstracts. Current study is of importance because first, it aims to fill a gap in the literature by analysing Turkish article abstracts in educational sciences using a well-known and reliable model, second, the moves that make up the abstracts, as well as their length, frequency, pattern, and distribution among the four journals were identified and third, perhaps most importantly, this is the first study to reveal the linguistic features of sentences in each move in terms of tense, voice and common sentence patterns.

Method: Case study, one of the qualitative research methods, was used in the research. Yıldırım and Şimşek (2005) define qualitative research as the study that uses qualitative data collection methods such as observation, interview and document analysis and in such a study perceptions and events are examined in a realistic and holistic way in their natural environment. Document analysis was used as the data collection instrument. Data was analysed using descriptive and content analysis methods. Descriptive analysis tries to summarize and interpret the data according to predetermined themes; however, in content analysis, themes are determined after a detailed analysis (Yıldırım & Şimşek, 2005).

The corpus of the study consisted of 60 research article abstracts which were randomly selected from four prestigious journals (Education and Science, Hacettepe University the Journal of Education, Cukurova University Faculty of Education Journal, Pamukkale University Journal of Education) publishing articles in educational sciences. 15 articles were selected from each journal. The articles were published in the issues of the journals from the year 2020 to 2021. To code the moves in the abstracts, Pho's (2008) move framework, which was adapted from Santos's (1996) five-move pattern, was applied after making slight changes in the names of the moves.

In order to carry out the move analysis according to the framework, the abstracts were divided into sentences. Each sentence (n = 527) in the abstracts was analysed manually and was given a number, its move was identified, the number of words it contained and the total number of words in the abstract were determined, and this data was demonstrated in tables designed for each abstract. The unit of coding was the sentence in our study. However, we saw that some sentences contained more than a single move. In such cases, we tagged clauses or phrases as the analytical unit. We coded and analysed each of the abstracts twice using the above-mentioned five-move model and found inter-coder reliability of .96.

A second table which contained the predicates of the sentences along with the moves they were found was also formed for each abstract to analyse the tense and voice features of the sentences. In order to determine the common sentence patterns, an Excel file for each move was also formed. All sentences belonging to that move were copied to this file and the sentences were classified here according to their tense, voice, and predicates.

Findings: One of the most salient findings of the study is that all the abstracts from the four journals contained the purpose move, the method move, and the results move, which means all researchers wrote about why and how they did their study and what they found as a result. This finding is consistent

with that of [Pho's \(2008\)](#). Results was found to be the longest move in terms of words it contains. Researchers devote the greatest place in their abstracts to the findings they obtained as a result of their studies.

A total of four different move structures were identified in the abstracts analysed. The most common of these is a four-move structure consisting of purpose, method, results and conclusion. 42% of the abstracts were written using this structure. The number of abstracts that contain all the five moves is 10 (17%). This finding is consistent with that of [Tseng's \(2011\)](#) who found that 22% of the abstracts contained all the moves.

The findings related to verb tense demonstrate that past is the most frequently used tense (71%) in the abstracts. This data is very close to the result obtained by [Salager-Meyer \(1992\)](#). She found that 67% of the sentences in abstracts of medical articles were formed in the past tense. The rest of the sentences in the current study are formed in present continuous (-mAktA) and present simple tenses.

63% of the sentences in abstracts are formed in the passive voice. An interesting finding of the voice features of the sentences is that the voice is almost selected according to tense. Sentences in the past tense are predominantly (84%) constructed in the passive, while those in present continuous (-mAktA) and present simple tenses are predominantly (77% and 97%, respectively) constructed in active voice. Considering the tense and voice features of sentences across moves, it is seen that the five moves are classified into three different groups: In the first group, there is the introduction move where present continuous (-mAktA) and present simple tense sentences in active voice are favoured. It has been found that predicates play a vital role in the selection of the verb tenses in this move. Sentences whose predicates are made up of nouns are formed in present simple tense and those whose predicates are verb are mostly formed in present continuous tense (-mAktA). This shows that the tense preference of researchers in this move is shaped by the predicates of the sentences. In the second group, there is the purpose move where the verbs are more likely to be in past and present tenses and the number of active and passive sentences is very close to each other (51% and 49%, respectively). In the third group, there are the last three moves. The general tendency for verb tense and voice in these moves is past and passive. The voice selection in the third and fourth moves is consistent with the studies of [Salager-Meyer \(1992\)](#), [Santos \(1996\)](#), and [Tseng \(2011\)](#).

Considering other linguistic features of the sentences across moves, it is seen that the functional features of the sentences in the introduction and conclusion moves and the structural features of the sentences in the other three moves are salient. For example, sentences in the introduction move have two different functions: Situating the research by presenting some existing knowledge about the research area or emphasizing the importance of the subject and citing previous studies. The finding of the structure of the sentences in the purpose move is that these sentences start in three different ways and this shapes tense and voice features of the sentences. The prevailing sentence patterns are shaped according to the verbs selected in the methods move. In the results move, two prevailing sentence patterns, both in past tense, the first being passive and the second being active, were determined. The common feature of these sentences is that they reveal an objective point of view. While this point of view was provided by the passive voice in the first pattern, it was provided by making the data, findings, results and analyses of the research as the subject of the sentences in the second pattern.

Suggestions: Important features of the abstracts revealed in this study should be incorporated into academic writing courses, and students need to be taught about rhetorical structures of the abstracts, the common sentence patterns of the moves and how to form these sentences using appropriate verbs, tense and voice. We hope that the present study will provide important contributions in terms of abstract writing to the prospective academicians doing their postgraduate studies. Future research should supplement the move analysis undertaken here to include abstracts written in Turkish from diverse academic fields.

Eğitim Bilimleri Makale Özetlerinin Sözbilimsel Yapısı, Kip ve Çatı Özellikleri

Öğr. Gör. Dr. Dursun Demir

Gaziosmanpaşa Üniversitesi - Türkiye

ORCID: 0000-0002-4882-9462

dursun.demir@gop.edu.tr

Özet

Makalelerin başlıktan sonra ilk okunan kısımlarını oluşturan özetler farklı çalışmalara konu olmuştur; fakat sadece Türkçe makale özetlerini inceleme konusu yapan çalışma sayısı azdır. Bu çalışmanın amacı, eğitim bilimleri alanındaki araştırma makalesi özetlerinin sözbilimsel yapı analizini gerçekleştirmek ve aşamaların dil özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada incelenen 60 makale özeti, bu alandaki makalelerin yayımlandığı dört dergiden alınmıştır. Özetlerin incelenmesinde, Pho'nun (2008) Santos'tan (1996) uyarladığı model kullanılmıştır. Analizler sonucunda amaç, yöntem ve bulgular aşamalarının bütün özetlerde, giriş ve sonuç aşamalarının ise sırasıyla özetlerin %30 ve %58'inde yer aldığı, en uzun aşamanın bulgular olduğu görülmüştür. Giriş aşamasında şimdiki zaman (-mAktA) ve geniş zamanın, amaç aşamasında geçmiş zamanla geniş zamanın, diğer üç aşamada ise geçmiş zamanın daha çok tercih edildiği görülmektedir. Cümlelerin çatı özellikleri ile kipleri arasında yakın bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Geçmiş zaman cümleleri ağırlıklı olarak edilgen çatıda, şimdiki zaman (-mAktA) ve geniş zaman cümleleri ise ağırlıklı olarak etken çatıda kurulmuştur. Çalışmada ayrıca, aşamalardaki yaygın cümle kalıpları ve fiiller de ortaya çıkarılmış ve bazı fiillerin öncelendiği, araştırmacıların fiil tercihlerinin özeti meydana getiren aşamalarla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada tespit edilen özet metinlerin önemli özellikleri, akademik yazma derslerine dâhil edilerek öğrencilere özetlerin sözbilimsel yapıları hakkında bilgi verilmeli, aşamaların yaygın cümle kalıpları ve bu cümlelerin hangi fiillerle hangi kip ve çatıda kurulacağı öğretilmelidir. Mevcut çalışmanın, lisansüstü eğitimi almakta olan akademisyen adaylarına makale özeti yazma konusunda önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sözbilimsel yapı, Makale özeti, Aşama, Kip, Çatı

**E-Uluslararası
Eğitim Araştırmaları
Dergisi**

Cilt: 13, No: 1, ss. 183-202

Araştırma Makalesi

186

Gönderim: 2021-12-15
Kabul 2022-02-09

Önerilen Atıf

Demir, D. (2022). Eğitim bilimleri makale özetlerinin sözbilimsel yapısı, kip ve çatı özellikleri, *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 183-202. DOI: <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1037078>

GİRİŞ

Akademik metin türleri içerisinde önemli bir yere sahip olan özetler, başlıktan sonra okuyucunun karşısına çıkan ilk metinlerdir ve [Salager-Meyer'in \(1990, s. 367\)](#) ifadesi ile başlığı daha ayrıntılı hâle getirirken kendisinden sonraki ana metnin kısaltılmış bir içeriğini de sunarlar. Literatürde özetlerle ilgili yapılan farklı tanımlardan biri şu şekildedir:

“Özet, daha büyük bir çalışmayı tanımlayan bağımsız, kısa ve etkili bir açıklamadır. Bileşenleri disiplinlere göre değişir. Sosyal bilimler alanındaki bir özet, çalışmanın kapsamını, amacını, bulgularını ve içeriğini içerebilir. Beşerî bilimler alanındaki bir özet, daha büyük bir çalışmanın savını, arka planını ve sonucunu içerebilir. Özet, bir inceleme değildir ve özetlenen çalışmayı değerlendirmez. Daha büyük çalışmada bulunan anahtar kelimeleri içermekle birlikte özet, alıntılanmış bir pasajdan ziyade orijinal bir metindir” ([The Writing Center, University of North Carolina, 2022](#)).

Tanımda, iki defa vurgulanan özeti bağımsız bir metin türü olduğu başka araştırmacılar (ör. [Alonso-Almeida 2014, s. 22](#); [Gillaerts & Van de Velde 2010, s. 128](#); [Golebiowski, 2009, s. 753](#); [Huckin, 2001, s. 93](#)) tarafından da ifade edilmiştir. [Bhatia \(2013, s. 147\)](#) özet içeriklerinin şu dört sorunun cevapları ile şekillendiğini belirtir: Araştırmacı ne yapmıştır, nasıl yapmıştır, ne bulmuştur ve bunları nasıl yorumlamıştır?

Özetler üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında özetlerin birçok farklı işleve sahip oldukları görülmektedir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Okurlara çalışmanın konusu, yöntemi ve bulguları hakkında özet bilgiler sunarlar ([Huckin, 2001, s. 93](#)).
2. Makale başlığının içeriği ifade etmede yetersiz kaldığı durumlarda içerikle ilgili okuyucuyu bilgilendirerek okurların makalenin tamamını okuyup okumama kararı vermesine yardımcı olurlar ([Busch-Lauer, 2014, s. 43](#); [Huckin, 2001, s. 93](#); [Martín-Martín, 2003, s. 26](#); [Santos, 1996, s. 482](#)).
3. Özeten sonra makalenin tamamını okuyacak olanlara okuma kolaylığı sağlarlar ([Huckin, 2001, s. 93](#); [Santos, 1996, s. 482](#)).
4. Makaleyi daha önce okumuş olanlara içeriği hatırlamada yardımcı olurlar ([Santos, 1996, s. 482](#)).
5. Çalışmanın tamamı yerine sadece bir kısmıyla (örneğin bulgular) ilgilenen okuyuculara aradıkları bilgiyi kolayca bulmalarını sağlayarak zaman tasarrufu sağlarlar ([Santos, 1996, s. 482](#)).
6. Bilgiye erişimi kolaylaştırmak için veri tabanlarında dizinlemeye yardımcı olurlar ([Busch-Lauer, 2014, s. 43](#); [Ebrahimi & Chan, 2015, s. 383](#), [Huckin, 2001, s. 93](#)).
7. Makalenin okunması konusunda okuyucuyu, yayınlanması konusunda da dergi editörünü ikna etmeye çalışırlar ([Ebrahimi & Chan, 2015, s. 382-383](#); [Hyland, 2004, s. 64](#); [Lyda & Warchal, 2014, s. 115](#); [Şen, 2019, s. iv](#)).
8. Çalışmanın okuyucunun bilmediği bir dilde yayımlanması durumunda içerikle ilgili okuyucuya bilgi verirler ([Cross & Oppenheim, 2006, s. 429](#)).

Makale özetleri üzerine yapılan çalışmaların sayısında son yıllarda bir artış olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmalarda (bk. [Aktaş ve Uzuner Yurt 2015](#); [Anderson & Maclean 1997](#); [Can, Karabacak & Qin 2016](#); [Cross & Oppenheim 2006](#); [Çakır ve Fidan 2015](#); [Doró 2014](#); [Huckin 2001](#); [Hyland 2004](#); [Hyland & Tse 2005](#); [Kafes 2015](#); [Lorés 2004](#); [Melander, Swales & Fredrickson 1997](#); [Pho 2008](#); [Salager-Meyer 1992](#); [Santos 1996](#); [Şen 2021](#); [Tseng 2011](#); [Wang & Tu 2014](#)) daha çok özetlerin hangi aşamalardan (İng. move)¹ meydana geldiği, aşamaların sıralaması, kelime sayısı bakımından büyüklükleri gibi yapısal özellikleri veya kelime, kip, kiplik, çatı, yazarın duruşu, vurgulayıcılar ve kaçınma ifadeleri gibi dil özellikleri incelenmiştir. [Santos \(1996, s. 485\)](#), aşamayı özel bir iletişim amacı taşıyan metin birimi olarak tanımlamaktadır. [Swales ve Feak \(2009, s. 5\)](#) aşamanın dilbilgisel değil işlevsel bir terim olduğunu ifade eder. Aşamalar çoğu zaman cümle şeklinde olmaktadır; fakat bazı durumlarda bir kelime öbeği veya yan cümle de ayrı bir

¹ [Çakır \(2011\)](#) ve [Şen \(2019\)](#) İngilizce “move” kelimesinin karşılığı olarak “hamle” kelimesini kullanmıştır. Mevcut çalışmada ise “aşama” terimi tercih edilmiştir.

aşamayı ifade edebilmektedir ki böylesi durumlarda bir cümle birden fazla aşamaya yer vermiş olmaktadır.

Makale özetlerinin yapısal özelliklerinin incelenmesinde kullanılmak üzere farklı modeller (Bhatia 2013; Hyland 2004; Santos 1996; Swales 1990; Weissberg & Buker 1990) geliştirildiği bilinmektedir. Ortak özellikleri özetleri aşamalara ayırarak incelemek olan bu modelleri aşama sayılarını dikkate alarak üç grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta, Swales'in (1990) makalelerin giriş bölümlerinin analizi için geliştirdiği ve daha sonra özet incelemelerinde de kullanılan üç aşamalı (çalışma alanının sunumu, o alandaki bir eksikliğin tespiti ve o eksikliğin giderilmesi) CARS² modeli yer almaktadır. İkinci grupta Bhatia'ya (2013) ait olan çalışma amacının ifade edilmesi, yöntemin açıklanması, bulguların özetlenmesi ve sonuçtan oluşan dört aşamalı model vardır. Üçüncü grupta beş aşamalı modeller bulunmaktadır. Bunlardan ilki Weissberg ve Buker'e (1990), ikincisi Santos'a (1996), üçüncüsü de Hyland'e (2004) aittir. Aşama isimlendirmeleri bakımından birbirinden ayrılan modellerde aşamaların içerik, tanım ve işlevleri aynıdır. İlk aşamada çalışmaya giriş yapılarak konunun önemine vurgu yapılır; o alanda daha önce yapılmış çalışmalardan bahsedilerek varsa, alandaki eksikliklerden hareketle problem veya problemler dile getirilir. İkinci aşamada, araştırmanın niçin yapıldığına yani amacına yer verilir. Üçüncü aşamada çalışmanın nasıl yapıldığından, verilerin kimlerden ve nasıl toplandığından ve nasıl analiz edildiğinden bahsedilir. Dördüncü aşamada araştırma bulgularına, son aşamada ise bu bulgulardan çıkarılan sonuçlara ve/veya bunlara bağlı olarak yapılan önerilere yer verilir. Burada kısaca bahsedilen modeller birçok çalışmada (ör. Can, Karabacak & Qin 2016; Çandarlı 2012, Kafes 2015; Martín-Martín 2003; Pho 2008; Tseng 2011) kullanılmış ve geçerliliği kanıtlanmış modellerdir.

Salager-Meyer (1992) tıp alanındaki makale özetlerinde kip ve kipliklerin aşamalara göre dağılımını incelemiş ve özetlerde farklı kiplerin farklı işlevler için kullanıldığını tespit etmiştir. Geçmiş zaman kipi, amaç, yöntem ve bulgu aşamalarındaki hikâye edici anlatımlarda kullanılırken geniş zaman kipi araştırma bulgularının genelleştirilebileceğine vurgunun yapıldığı sonuç aşamasında kullanılmaktadır. Santos (1996), uygulamalı dilbilim alanındaki makale özetlerini incelediği çalışmasında, özetlerin beş aşamalı bir yapıya sahip olduklarını ve girişin en az özetle yer alan aşama olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada ayrıca araştırmacıların aşamalarındaki kip, çatı ve kelime tercihleri de incelenmiştir. Örneğin, giriş aşamasında ağırlıklı olarak geniş zamanın, yöntem aşamasında ise geçmiş zaman ve edilgen çatının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu verileri Santos, aşamaların farklı amaçlarının olduğu ve bunları gerçekleştirmek için de farklı kip, çatı ve cümle dizilişlerine ihtiyaç duydukları şeklinde yorumlamıştır.

Tek bir alanda, tek bir dilde ve aynı zaman aralığında (eş zamanlı) yayımlanmış makale özetlerini inceleyen çalışmaların yanında, farklı disiplin ve dillerde ve farklı zamanlarda (art zamanlı) yayımlanmış makale özetlerini inceleyen çalışmalar (ör. Aktaş ve Uzuner Yurt 2015; Alonso-Almeida 2014; Bellés-Fortuño & Querol-Julián 2010; Berkenkotter & Huckin 2016; Bonn 2007; Çakır ve Fidan 2015; Diani 2014; Hu & Cao 2001; Hyland 2004; Martín-Martín 2003; Samraj 2013) da vardır. Bu çalışmaların birinde Hyland (2004), 8 farklı akademik alanda yazılmış 800 makale özetini incelemiş ve özetlerde en çok bulgulara (%94), en az ise sonuçlara (%22) yer verildiğini, beş aşamanın hepsine de yer veren özetlerin ise %5'in altında olduğunu tespit etmiştir. Sosyal bilimlerdeki makale özetlerinde giriş aşamasına çok, yöntem aşamasına az yer verilirken fen bilimlerdeki makale özetlerinde araştırmacıların yöntem aşamasına daha çok yer verebilmek için giriş aşamasını çoğu zaman iptal ettiklerini gözlemlemiştir. Ayrıca, aynı çalışmada 1980 ile 1997 yıllarındaki makale özetleri de karşılaştırılmış ve 17 yıllık süre içerisinde özet uzunluklarının %32 oranında arttığı, en çok artışın bulgular aşamasında olduğu, özetlerin daha karmaşık ve çok aşamalı hâle geldiği tespit edilmiştir. Aynı analizde elde edilen bir diğer bulgu da giriş ve sonuç aşamalarına yer veren özet sayılarındaki artış olmuştur. Hyland bu durumu, araştırmacıların okuyucuların dikkatini çekme ve çalışmalarını dergilere kabul ettirme konusundaki rekabetlerine bağlamaktadır. Araştırmacılar girişte konunun, sonuçta ise kendi çalışmalarının önemine vurgu yaparak daha fazla sayıda okuyucuya ulaşmaya ve çalışmalarının dergiler tarafından kabul edilmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Benzeri bir çalışmada 1944-1989 yılları arasındaki makale özetlerini inceleyen Berkenkotter ve Huckin (2016, s. 34) de 45 yıllık süre içerisinde özet uzunluklarının arttığını ve özetlerin daha fazla bilgi içerir hâle geldiğini tespit etmiştir.

² Create a Research Space

Türkçe makale özetlerindeki aşamaların inceleme konusu yapıldığı ilk çalışmanın Coşmuş'a (2011) ait olduğu görülmektedir. Uygulamalı dilbilim ve eğitim teknolojisi alanlarına ait İngilizce ve Türkçe özetlerin karşılaştırıldığı çalışmada en dikkat çekici bulgu, İngilizce özetlerin yarısında yer alan sonuç aşamasının Türkçe özetlerin sadece %12'sinde tespit edilmiş olmasıdır. Eğitim bilimleri makale özetlerinin karşılaştırıldığı benzer bir çalışmada Çandarlı (2012) da sonuç aşamasına yer veren Türkçe özet sayısının İngilizce özet sayısının yarısı kadar olduğunu belirlemiştir. Diğer bir karşılaştırmalı çalışmada Çakır ve Fidan (2015), sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarındaki makale özetlerini karşılaştırmış, giriş aşamasının İngilizce özetlerin %63'ünde, Türkçe özetlerinse %41'inde yer aldığını tespit etmiştir. Araştırmacılar bu durumu, İngiliz yazarların konuyu tanıtmaya ve çalışmanın önemini vurgulama konusuna Türk yazarlara göre daha fazla önem verdikleri şeklinde yorumlamıştır.

Sadece Türkçe makale özetlerinin araştırma konusu yapıldığı ilk çalışmanın Aktaş ve Uzuner Yurt'a (2015) ait olduğu görülmektedir. Araştırmacılar, kendilerinin geliştirdiği 11 maddelik analiz formuna göre Türkçe eğitimi alanındaki makale özetlerini incelemiş ve özetlerin büyük bir kısmının amaç cümlesini içerdiğini, özetlerde metodoloji ile ilgili bilgilerin eksik olduğunu, bulgulara az yer verildiğini, özet yazımında daha çok geçmiş zaman kipi ile edilgen çatının tercih edildiğini tespit etmişlerdir. Şen (2021) ise felsefe, tarih ve psikoloji alanlarındaki makale özetlerini incelemiş ve felsefe ve tarih özetlerinin ağırlıklı olarak giriş ve amaç, psikoloji özetlerininse amaç, yöntem, bulgular ve sonuç aşamalarından meydana geldiğini tespit etmiştir. Araştırmacıya göre bunun nedeni, farklı disiplinlerin farklı beklentilerinin olması ve disiplinlere özgü olduğu metin üretmede farklılaşmayı da beraberinde getirmesidir. Çalışmada dikkat çeken bulgulardan biri de tarih özetlerinin üçte birinin sadece giriş aşamasından oluşmuş olmasıdır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkçe makale özetlerinin inceleme konusu yapıldığı çalışmaların çoğunun aslında bir karşılaştırma çalışması olduğu görülmektedir. İlgili çalışmalarda (bk. Coşmuş 2011; Çakır ve Fidan 2015; Çandarlı 2012; Kafes 2015) Türkçe makale özetleri İngilizce özetler ile karşılaştırılmış ve aradaki benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Sayısı çok az olan sadece Türkçe makale özetlerinin incelendiği çalışmalarda ise ya eğitim bilimleri dışındaki makale özetleri incelenmiş (ör. Şen 2021) ya da özetler, literatürde kabul görmüş bir modele göre analiz edilmemiştir (ör. Aktaş ve Uzuner Yurt 2015). Ayrıca, önceki çalışmalarda özetlerin ya sadece aşama analizi gerçekleştirilmiş ya da beraberinde dilsel özellikleri yüzeysel olarak ele alınmıştır. Bu nedenle Türkçe makale özetlerini oluşturan aşamaların dil özellikleri hakkında çok az şey bilinmektedir. Mevcut çalışma ise birkaç açıdan önemlidir: Birincisi, eğitim bilimleri alanındaki Türkçe makale özetlerinin literatürde kabul edilmiş bir modele göre inceleme konusu yapıldığı ilk çalışmadır. İkincisi, çalışmada özetleri meydana getiren aşamalar tespit edildiği gibi, bunların büyüklükleri, sıralaması ve dergilere göre dağılımı da analiz edilmiştir. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, çalışma her bir aşamadaki cümlelerin kip ve çatı özelliklerini ve yaygın cümle kalıplarını ortaya koyan ilk çalışma olma özelliğine sahiptir. Eğitim bilimleri alanındaki araştırma makalesi özetlerinin aşama analizini konu edinen bu çalışmanın soruları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Eğitim bilimleri alanındaki makale özetlerinde hangi aşamalara yer verilmektedir ve bu aşamaların uzunluk, sıklık ve sıralama özellikleri nelerdir?
2. Farklı dergilerde yayımlanan makale özetleri arasında önemli farklılıklar var mıdır?
3. Araştırmacıların aşamalara göre fiil, kip ve çatı tercihleri nelerdir?
4. Aşamalardaki cümlelerin belirgin kuruluş, içerik ve işlevsel özellikleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2005, s. 39) nitel araştırmayı "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak" tanımlamaktadır. Creswell ve Creswell (2018), de nitel araştırmaların metin ve görüntü verilerine dayandığını ifade etmektedir. Mevcut çalışmada da eğitim bilimleri alanındaki araştırma makalesi özetleri inceleme konusu yapılarak özetlerin sözbilimsel yapı analizinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini

kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 187). Araştırma dokümanlarının incelenmesinde betimsel ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Betimsel analizde veriler çalışma öncesi belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanırken içerik analizinde detaylı veri incelemeleri sonucunda temalar ortaya çıkarılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırmada ayrıntısı aşağıda açıklanan analiz yöntemleriyle betimsel ve içerik analizi yapılmıştır. Çalışmada incelenen 60 araştırma makalesinin özeti, eğitim bilimleri alanındaki makalelerinin yayımlandığı dört dergiden alınmıştır. Özetlerin seçildiği dergiler şunlardır: Eğitim ve Bilim (EB), Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (HÜ), Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (ÇÜ) ve Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (PÜ). Makale özetlerinin bu dört dergiden alınmasının iki nedeni vardır: Birincisi, ilk derginin Social Sciences Citation Index (SSCI), diğer üç dergininse Emerging Sources Citation Index (ESCI) tarafından indeksleniyor olmasıdır. İkincisi, farklı dergilerin farklı yazım kuralları olabileceği gerçeğinden hareketle özetler arasındaki muhtemel farklılıkların tespit edilip karşılaştırılmasının yapılmasıdır. Her bir dergiden on beşer adet makale alınmıştır. EB'nin 45. cildinden (201-204. sayılar) 9, 46. cildinden (205 ve 206. sayılar) 6 özet; HÜ'nün 35. cildinden (1-4. sayılar) 9, 36. cildinden (1 ve 2. sayılar) 6 özet; ÇÜ'nün 49. cildinden (1 ve 2. sayılar) 10, 50 cildinden (1. sayı) 5 özet; PÜ'nün 48-52. sayılarından üçer özet alınmıştır. Seçilen bütün makaleler, adı geçen dergilerin 2020 ve 2021 yıllarındaki sayılarında yayımlanmıştır. İlgili dergi sayısındaki makalelerin seçiminde, o sayıda yayımlanmış toplam makale sayısına göre rastgele seçim yapan özel bir bilgisayar yazılımı³ kullanılmıştır.

Makale seçimi yapıldıktan sonra, ilgili makalelerin özetleri kelime işlemci dosyasına aktarılmış ve her özete 1-60 arası bir numara verilmiştir. Çalışmaya sadece özet metinler dâhil edildiğinden, makalelerin başlıkları ve yazar bilgileri ile anahtar kelimeler ilgili özetlerden silinmiştir.

Makale Özetlerinin Aşama Analizi

Özetlerin incelenmesinde, Pho'nun (2008) Santos'tan (1996) uyarladığı model kullanılmıştır. Bu modelin seçilmesinin iki nedeni vardır. Birincisi, beş aşamalı olması dolayısıyla daha detaylı bir analize imkân vermesi, ikincisi ise her bir aşamanın işlev ve açıklamasını ve hangi soruya cevap verdiğini göstermesidir (bk. Tablo 1). Orijinal modelde aşama isimleri uzun olduğu için mevcut çalışmada isimler kısaltılarak makale bölümleri ile uyumlu hâle getirilmiştir.

Tablo 1. Aşama analizi modeli

Aşamalar	İşlev/Açıklama	Sorular
Aşama 1: Giriş (G)	Araştırmaya giriş yapmak	Araştırma alanı/konusu hakkında neler bilinmektedir?
Aşama 2: Amaç (A)	Araştırma amacının, sorularının ve/veya varsayımların ifade edilmesi	Araştırma ne hakkındadır?
Aşama 3: Yöntem (Y)	Veri toplama araçlarının, çalışma grubunun, değişkenlerin, yapılan işlemlerin, vs. açıklanması	Araştırma nasıl yapılmıştır?
Aşama 4: Bulgular (B)	Araştırma ana bulgularının sunumu	Araştırmacı ne bulmuştur?
Aşama 5: Sonuç (S)	Bulguların yorumlanması/önerilerde bulunulması	Bulgular ne anlama gelmektedir?

Aşama analizinin modele göre yapılabilmesi için özet metinler öncelikle cümlelere ayrılmıştır. Her bir cümleye bir sıra numarası verilmiş, cümlelerin hangi aşamaya ait olduğu ve kaç kelimedenden oluştuğu ve özete toplam kelime sayısı tespit edilerek bu veriler her bir özet için oluşturulan tablolarda gösterilmiştir (bk. Tablo 12, Ekler bölümü).

İlgili özete ait bütün cümleler bu şekilde analiz edildikten sonra, özete hangi aşamalardan meydana geldiği, aşamaların sırası, her bir aşamadaki cümle ve kelime sayıları ile yüklemeleri tespit edilmiş ve bu veriler de ikinci bir tabloda gösterilmiştir. Bütün bu işlemler bittikten sonra güvenilirliği sağlamaya katkı adına, aşamaların kodlanması bir uzman araştırmacı tarafından da yapılmış ve iki kodlama arasında %96 oranında benzerlik tespit edilmiştir.

³ Random - Number Generator (<https://www.microsoft.com/en-us/p/random-number-generator/9p69f7pv66g?activetab=pivot:overviewtab>. Erişim: 06.08.2021).

Çalışmada, aşamaların belirlenmesinde cümleler temel alınmıştır. Bununla birlikte, bazı cümlelerin birden fazla aşama içerdiği görüldüğünden bu tür durumlarda yan cümleler veya kelime grupları da ayrı bir aşama olarak kabul edilmiştir:

Örnek 1: "Bu karma yöntem araştırmasında (Y), gerekli bilgi, beceri ve tutuma sahip kaliteli İngilizce öğretmen adaylarını seçebilecek bir atama modelinin geliştirilmesi amaçlanmıştır (A)." (Ö 13)⁴

Cümlelerin Kip ve Çatı Analizi

Aşamalardaki cümlelerin kip ve çatı özellikleri yüklemelerin yer aldığı tablodaki veriler kullanılarak analiz edilmiştir. İlgili tabloda her bir özetteki cümle yüklemeleri aşamalara göre sınıflandırılmıştır. Bu veriler kullanılarak her bir aşamanın toplam kaç cümleden meydana geldiği ve bu cümlelerin her birinin kip ve çatı özellikleri tespit edilmiştir. Örnek 1'de olduğu gibi, bir cümlenin iki aşamadan oluştuğu durumlarda, Tseng'in (2011) uygulaması benimsenerek, cümlenin kip ve çatı özellikleri yüklemine ait olduğu aşamaya dâhil edilmiştir. Bir başka ifade ile kelime grupları ya da yan cümlelerden oluşan aşamalar, kip ve çatı analizine dâhil edilmemiştir.

Yaygın Cümle Kalıpları

Yaygın cümle kalıplarını tespit etmek için, her bir aşamaya özel ayrı bir Excel dosyası oluşturulmuştur. İlgili dosyaya, o aşamaya ait bütün cümleler kopyalanmış ve cümleler burada kip, çatı ve yüklemelerine göre sınıflandırılmıştır. Örneğin, amaç aşamasındaki geçmiş zaman cümleleri etken ve edilgen iki başlık altında ve yüklemeleri aynı olan cümleler alt alta gelecek şekilde derlenmiştir. Bu uygulama diğer dört aşama için de gerçekleştirilmiş ve bu dosyalar analiz edilerek her bir aşamadaki cümlelerin yaygın kalıpları kip ve çatı bazında tespit edilmiştir.

BULGULAR

Eğitim bilimleri alanında yayımlanmış 60 makale özetine ait genel bilgilere Tablo 2'de yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, özetler ortalama 162 kelimedenden oluşmuştur. En kısa özet 102, en uzun özet ise 256 kelimedenden meydana gelmiştir. Özetler ortalama 9 cümleden oluşurken, özetlerin cümle sayıları 5-15 arasında değişmiştir. Özetlerde en az 3 aşama tespit edilmişken ortalama aşama sayısı 3,88 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada beş aşamalı model kullanıldığı için özet aşama sayılarında doğal olarak 5, üst sınır olmuştur.

Tablo 2. Makale özetlerine ait genel bilgiler

	Ortalama	En az	En çok
Kelime sayısı	162,22	102	256
Cümle sayısı	8,78	5	15
Aşama sayısı	3,88	3	5

1. Özetlerin Aşama Yapısı

Tablo 3'te makale özetlerindeki aşamalara ait istatistiki bilgilere yer verilmiştir. Tabloda, her bir aşamanın kaç makalede yer aldığı, aşamaların toplam ve ortalama cümle sayıları, en az ve en çok kaç kelimedenden meydana geldikleri gösterilmiştir.

Tablo 3. Aşamalara ait istatistiki bilgiler

Aşama	Özet	%	Cümle Sayısı	Ortalama Kelime Sayısı	En Az Kelime Sayısı	En Çok Kelime Sayısı
G	18	30	49	47,56	6	44
A	60	100	61	22,23	12	44
Y	60	100	201	53,12	4	45
B	60	100	178	61,60	4	46
S	35	58	38	18,86	6	79

⁴ Ö: Özet. İlgili cümlenin 13 numaralı özette alınmış olduğunu ifade etmektedir.

Tabloda görüldüğü gibi, giriş aşaması 18 özetle yer almaktadır. Bir başka ifade ile özetlerin %30'u bu aşamaya yer vermiştir. Özetlerdeki cümlelerin 49'u bu aşamaya aittir ve bu özetlerde söz konusu aşama ortalama 48 kelime yer tutmuştur. Giriş aşamasına ait en kısa cümle 6 kelimedenden oluşurken en uzun cümle 44 kelimedenden oluşmuştur.

Tabloda en çok dikkat çeken veri, amaç, yöntem ve bulgular aşamalarının incelenen bütün özetlerde yer almış olmasıdır. Bu durum, Tablo 2'de de gösterildiği gibi, incelenen özetlerin niçin en az 3 aşamadan meydana geldiğinin de bir nedenidir. Aşamalarla ilgili bir diğer veri de sonuç aşamasının girişin yaklaşık iki katı fazla özetle yer almış olmasıdır.

Araştırmacılar en çok cümleyi yöntem aşamasında kurmalarına rağmen, kelime sayısı bakımından en uzun aşamanın bulgular olduğu görülmektedir. Her özetle ortalama 62 kelime bu aşamaya ayrılmıştır. En çok cümlelerin yöntem aşamasına ait olmasına rağmen en uzun aşamanın bulgulara ait olması, iki aşama arasındaki cümlelerin uzunlukları ile açıklanabilir. Yöntem aşamasındaki cümleler, bulgulardakine göre daha az kelimedenden oluşan daha kısa cümlelerdir. Tabloda ayrıca, kelime sayısı bakımından en uzun cümlelerin sonuç aşamasına ait olduğu görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu aşamanın özetlerdeki en kısa aşama olduğu da verilerin analizinde ortaya çıkan bir diğer bulgudur.

Tablo 4. Aşama sayılarının dergilere göre dağılımı

Aşamalar	EB	HÜ	ÇÜ	PÜ
G	7	6	2	3
A	15	15	15	15
Y	15	15	15	15
B	15	15	15	15
S	8	11	8	8

Aşama sayılarının dergilere göre dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir. Çoğu derginin özet yazımında kelime sınırlaması getirdiği bilinmektedir. Bu sınırlamanın özetlerde yer verilen aşama sayısına etki edebileceği ihtimalinden hareketle, çalışmada analizleri yapılan özetlerin yayımlandığı dergilerin özet yazımına ilişkin kuralları ilgili dergilerin internet sayfalarından kontrol edilmiştir. Yapılan incelemelerde, Eğitim ve Bilim dergisinin özet yazımında kelime sınırlamasının olmadığı, diğer üç derginin ise özet yazımını 200 kelime ile sınırladıkları tespit edilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, dergiler arasında sadece giriş ve sonuç aşamalarının sayılarında farklılıklar vardır ve ilk iki ve son iki dergilerdeki özetlerin giriş aşaması sayıları birbirine çok yakındır. Her ne kadar Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan özetlerin 6'sında giriş aşaması tespit edilmiş olsa da kelime sınırı 200 olan dergilerde giriş aşamasının azlığı dikkati çekmektedir. Bununla birlikte yapılan detaylı analizlerde, Tablo 2'de de yer verilen 256 kelimele en uzun özetin (Ö 5) giriş ve sonuç aşamalarına yer vermemiş olması, 131 kelimedenden oluşan başka bir özetinse (Ö 16) aşamaların hepsine de yer vermiş olması aşama sayılarında dergilerin kelime sınırlamasından daha çok yazar tercihlerinin etkili olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 5. Farklı aşama yapılarının dergilere göre dağılımı

Aşama	EB	HÜ	ÇÜ	PÜ	Toplam	%
AYB	3	1	7	6	17	28,33
AYBS	5	8	6	6	25	41,67
GAYB	4	3	-	1	8	13,33
GAYBS	3	3	2	2	10	16,67

Tablo 5'te farklı aşama yapılarının dergilere göre dağılımına yer verilmiştir. Özetlerde toplam 4 farklı aşama yapısı tespit edilmiştir. Bunlardan biri üçlü, ikisi dördü ve biri de beşlidir. Aşama yapıları arasında en yaygın olanı AYBS'dir. İçinde amaç (A), yöntem (Y), bulgular (B) ve sonuç (S) aşamalarının yer aldığı bu yapı ile 25 özet yazılmıştır. En az kullanılan yapı ise diğer dördü (GAYB) yapısıdır. Bununla birlikte, özetlerin %55'inin her iki dördü aşama yapısından biri ile oluşturulduğu görülmektedir. Aşama yapılarına dergiler bazında baktığımızda, Eğitim ve Bilim ile Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde daha çok AYBS yapısının, Çukurova ve Pamukkale üniversiteleri eğitim fakülteleri dergilerinde ise AYB ve AYBS yapılarının daha çok tercih edildiği görülmektedir. Tablodaki verilerin sunumunda aşamaların özetlerdeki varlığı dikkate alınmış; sıralaması ise dikkate alınmamıştır.

Tablo 6. Aşamaların sıralaması

Aşama sıralaması	Özet sayısı
(G)AYB(S)	55
GAYGYB	1
GYAYBS	1
AYBGS	1
AYBSB	1
AYBYBYBS	1
Toplam	60

Aşamaların sıralamasına bakıldığında, 55 özetteki (%92) aşamaların çalışmada kullanılan modeldeki sıralamaya (GAYBS) uyduğu görülmüştür. Bir başka ifade ile giriş aşaması olan özetler bu aşama ile olmayanlar amaç aşaması ile başlamış, yöntem ve bulgularla devam etmiş, varsa sonuç aşaması ile son bulmuştur. 5 özetin ise bu sıralamaya uymadığı tespit edilmiştir (bk. Tablo 6). Örneğin 3 numaralı özetin aşama sıralaması AYBGS şeklindedir. Yani özet, amaç aşaması ile başlamış, yöntem ve bulgularla devam etmiş, sonra giriş aşamasına yer vermiş ve sonuçla bitmiştir.

Özetlerdeki aşamaların sıralaması ile ilgili dikkat çeken bir diğer bulgu da çalışmada incelenen 60 özetin hepsinde de amaç (A) aşamasından hemen sonra yöntem (Y) aşamasının yer almış olmasıdır. Araştırmacılar, çalışmanın amacını ifade ettikten hemen sonra çalışmanın nasıl gerçekleştirildiğini anlatmaya başlamaktadırlar.

Tablo 7. İlk ve son aşamaların dağılımı

Aşama	İlk Aşama		Son Aşama	
	Sayı	%	Sayı	%
G	17	28	-	-
A	43	72	-	-
Y	-	-	-	-
B	-	-	26	43
S	-	-	34	57

Tabloda görüldüğü üzere, özetler ya giriş ya da amaç aşaması ile başlamakta ve bulgular ya da sonuç aşaması ile sona ermektedir. Hiçbir özet yöntem aşaması ile ne başlamakta ne de bitmektedir. İlgili aşama hep diğer aşamaların arasında yer almaktadır. Özetlerin %72'sinin amaç aşaması ile başladığı, %57'sinin sonuç aşaması ile bittiği görülmektedir. Tablo 3'te, giriş aşamasının 18, sonuç aşamasının ise 35 özette bulunduğu bilgisine yer verilmişti. Bu tabloda da 17 özetin giriş aşaması ile başladığı, 34 özetin ise sonuç aşaması ile bittiği görülmektedir. Bu verilerden hareketle, özetlerde giriş ve sonuç aşamalarına yer verilmesi durumunda özetlere giriş ile başlayıp sonuç aşaması ile bitirilmesinin çok yaygın bir yöntem olduğu söylenebilir. Bu aşamaların olmadığı durumlarda özetler, amaçla başlayıp bulgular aşaması ile sona ermektedir.

2. Özetlerdeki Cümlelerin Kip, Çatı ve Kuruluş Özellikleri

Özetlerdeki cümlelerin kip ve çatı özellikleri ile ilgili bilgilere Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8. Özetlerdeki cümlelerin kip ve çatı özellikleri

	Etken	Edilgen	Toplam	%
Geçmiş zaman	59	314	373	70,78
Şimdiki zaman (-mAktA)	61	18	79	14,99
Geniş zaman	72	2	74	14,04
Gelecek zaman	1	-	1	0,19
	193	334	527	100

Tabloda görüldüğü gibi, araştırmada incelenen 60 özet, toplam 527 cümleden meydana gelmiştir. Bu cümleler dört farklı kip kullanılarak kurulmuştur. Kipler içerisinde en çok geçmiş zamanın (%71) tercih edildiği görülmektedir. Bunu sırası ile şimdiki zaman (-mAktA) ve geniş zaman takip etmektedir. Gelecek zamanla sadece bir cümle kurulduğu analiz sonucunda elde edilen diğer bir bulgudur. Cümlelerin çatı özelliklerine bakıldığında, 334 cümle (%63) edilgen, 193 cümle ise etken çatı ile kurulduğu görülmektedir.

Tablo 9. Cümlelerin kip ve çatı özelliklerinin aşamalara göre dağılımı

Aşama	Kip	Etken	Edilgen	Toplam	%
G	Geçmiş zaman	2	2	4	8,16
	Şimdiki zaman (-mAktA)	18	5	23	46,94
	Geniş zaman	20	1	21	42,86
	Gelecek zaman	1	-	1	2,04
A	Geçmiş zaman	-	27	27	44,26
	Şimdiki zaman (-mAktA)	5	3	8	13,12
	Geniş zaman	26	-	26	42,62
Y	Geçmiş zaman	19	159	178	88,56
	Şimdiki zaman (-mAktA)	18	-	18	8,95
	Geniş zaman	5	-	5	2,49
B	Geçmiş zaman	37	103	140	78,65
	Şimdiki zaman (-mAktA)	15	6	21	11,80
	Geniş zaman	17	-	17	9,55
S	Geçmiş zaman	1	23	24	63,16
	Şimdiki zaman (-mAktA)	5	4	9	23,68
	Geniş zaman	4	1	5	13,16
Toplam		193	334	527	

2.1. Giriş Aşaması Bulguları: Tabloda görüldüğü gibi, özetlerin giriş aşamasında bulunan 49 cümlelerin 23'ünün (%47) şimdiki zamanla (-mAktA), 21'inin (%43) ise geniş zamanla kurulduğu tespit edilmiştir. Bir başka ifade ile bu aşamadaki cümlelerin %90'nının bu iki kiple kurulduğu, cümle sayılarının birbirine yakın olduğu ve her iki kipte de daha çok etken çatının tercih edildiği görülmektedir. Giriş aşamasındaki 21 geniş zaman cümlesinin 18'inin isim cümlesi olması, bu aşamada söz konusu kipin daha çok isim cümlelerinde kullanılmakta olduğunu göstermektedir.

Bu aşamadaki cümlelerin belirgin iki işlevinin olduğu görülmektedir. Birincisi, araştırma alanı ile ilgili mevcut bazı bilgilerin sunularak çalışmaya zemin oluşturulması ve/veya konunun önemini vurgulanması:

Örnek 2: "Öğrencilerin başarısını etkileyen en önemli etkenlerden birisi öğretmen kalitesidir. Kaliteli öğretmen seçebilmenin ön koşulu da güvenilir, geçerli ve adil bir ölçme ve değerlendirme sisteminin olmasıdır." (Ö 13)

Örnek 3: "Biyoteknoloji bilimi, dünyanın geleceği açısından çok önemlidir. Bu nedenle toplumun her bireyinin günlük yaşamında kullanabilmesine yetecek ölçüde doğru biyoteknoloji bilgisine sahip olması gereklidir." (Ö 52)

Bu aşamadaki cümlelerin ikinci belirgin işlevinin önceki çalışmalara atıf yapmak ve varsa, literatürdeki bir eksikliğin dile getirilmesi olduğu görülmektedir:

Örnek 4: "Ancak, bu çalışmaların çoğu anneye bağlanmanın etkilerini ele almıştır ve gelişimsel açıdan çocuğun yaşamında gittikçe daha önemli hale gelen babaya bağlanmanın etkileri ve ilişkili değişkenler hakkında yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır." (Ö 11)

Her iki işlevle kurulmuş bazı cümlelerin kip seçiminde tercih edilen yüklemelerin belirleyici olduğu görülmektedir. İsim soylu yüklem tercih edildiğinde cümleler geniş zamanda, fiil soylu yüklem tercih edildiğinde ise şimdiki zamanda (-mAktA) kurulmaktadır. Bu anlamda iki örnek aşağıda sunulmuştur. Örneklerde görüldüğü gibi, her iki cümle de diğerinin yüklemi ile kurulabilir ve bu durumda anlam kaybı olmaz, fakat cümlelerin zamanlarında değişme olur:

Örnek 5: "Bu sürece etki edebilecek pek çok bilişsel, duyuşsal ve psikolojik faktör bulunmaktadır." (Ö 6)

Örnek 6: "Ancak güçlendirmenin öğretmenlerin değişime yönelik tutumlarında ve değişim sürecinde nasıl bir rol aldığına yönelik alan yazınında bir boşluk vardır." (Ö 43)

Bu aşamadaki cümlelerin kuruluşunda en çok tercih edilen filler⁵ ise şu şekildedir: "önemli ol-, bulun- ve etkile-".

⁵ Aşamalarda kullanılan yaygın fiiller için ekler bölümündeki Tablo 13'e bakınız.

2.2. Amaç Aşaması Bulguları: Amaç aşamasında, Tablo 9'da da görüldüğü üzere, geçmiş zaman ile geniş zaman kullanım sayıları birbirine çok yakındır (27 ve 26). Bununla birlikte, geniş zaman cümlelerinin hepsi etken çatıda kurulmuşken geçmiş zaman cümlelerinin hepsi edilgen çatıda kurulmuştur. Geniş zaman cümlelerinin hepsinin etken olmasının nedeni bunların hepsinin isim cümlesi olmasıdır. Aşağıdaki tabloda, bu aşamadaki cümlelerin nasıl kurulduğu gösterilmiştir.

Tablo 10. Amaç aşaması cümle kalıpları

Cümlenin		
başlangıcı	yüklemi	sayısı
Bu araştırmanın / çalışmanın amacı....	incelemektir	6
	tespit etmektir	3
	belirlemektir	3
	geliştirmektir	3
	incelenmesidir	3
(Bu) Çalışmada / Araştırmada / Bu araştırma ile....	amaçlanmıştır	18
	incelenmiştir	6
	amaçlanmaktadır	2
Bu çalışma / araştırma....	amaçlanmaktadır	3

Tabloda görüldüğü gibi, amaç aşaması genellikle bir kalıp biçimindedir. Bu cümleler üç farklı şekilde başlamaktadır: "Bu araştırmanın / çalışmanın amacı..." şeklinde başlayan cümlelerin hepsi isim cümlesidir ve geniş zamanda kurulmuştur. Bu cümlelerin kuruluşunda en çok kullanılan 5 yükleme tabloda yer verilmiştir. Bu cümlelerin 6'sı "incelemektir" yüklemi ile kurulmuşken "tespit etmektir, belirlemektir, geliştirmektir, incelenmesidir" yüklemleri ile üçer cümle kurulmuştur.

Örnek 7: "Bu araştırmanın amacı orta çocukluk dönemindeki çocukların ve ön ergenlerin mutlulukla ilgili algılarını incelemektir." (Ö 41)

"(Bu) Çalışmada / araştırmada...." şeklinde başlayan cümlelerin ortak özelliği ise hepsinin edilgen olmasıdır. Bunlardan 18'i "amaçlanmıştır", 6'sı ise "incelenmiştir" yüklemi ile kurulmuştur. Edilgen çatıda geçmiş zamandan sonra tercih edilen ikinci kip şimdiki zamandır (-mAktA):

Örnek 8: "Bu araştırmada, PIAAC 2015 Türkiye yetişkin becerileri araştırması sözel becerilerini etkileyen değişkenlerin belirlenmesi, sözel becerilerin bazı değişkenler ile ilişkilerinin ortaya konulması ve yetişkinlerin aldığı eğitimin Türk Milli Eğitim sistemi çıktıları bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır." (Ö 22)

Örnek 9: "Bu araştırma ile kamu okullarında görev yapan okul yöneticisi ve öğretmenlerin okuldaki dışlanma deneyimlerini derinlemesine incelemek amaçlanmaktadır." (Ö 17)

"Bu çalışma / araştırma...." şeklinde başlayan cümlelerin ortak özelliği ise şimdiki zamanda (-mAktA) ve etken çatıda kurulmuş olmalarıdır:

Örnek 10: "Bu çalışma, bir grup yükseköğretim düzeyindeki internet kullanıcısının cinsiyet, ülke, sosyo-ekonomik durum, eğitim durumu ve sosyal medya kullanım sıklığı gibi belirli bağımsız değişkenlerle ilişkili olarak sanal nefrete nasıl tepki verdikleri konusundaki bilgilerini belirlemeyi amaçlamaktadır." (Ö 42)

Tablo 9'da görüldüğü gibi, şimdiki zaman (-mAktA) kipi ile bu aşamada hem etken hem de edilgen cümleler kurulmuştur. Bu kiple kurulan etken ve edilgen cümlelerin farklı şekilde başladıkları da Tablo 10'da görülmektedir.

2.3. Yöntem Aşaması Bulguları: Tablo 9'da yöntem aşamasındaki 201 cümlenin %89'unun geçmiş zaman, %9'ununsa şimdiki zaman (-mAktA) kipiyle kurulduğu görülmektedir. Dikkati çeken diğer bir husus, edilgen cümlelerin sadece geçmiş zamanda kurulmuş olduğudur. Bu aşamadaki cümlelerde kip olarak geçmiş zamanın, çatı olarak da edilgen çatının daha çok tercih edildiği açık bir şekilde görülmektedir. Edilgen çatıda cümlelerin kuruluşunda en çok "kullan-" fiilinin tercih edildiği görülmektedir. Tablo 11'de görüldüğü gibi, yöntem aşamasındaki 53 cümle, "kullan-" fiili ile geçmiş zaman kipinde ve edilgen çatıda kurulmuştur:

Örnek 11: "Veri toplama aracı olarak başarı testi, kalıcılık testi ile sosyal bilgiler dersi tutum ölçeği kullanılmıştır." (Ö 3)

Tablo 11. Yöntem aşaması cümle kalıpları

Cümlenin		
başlangıcı	yüklemi	sayısı
Araştırmada / Verilerin analizinde / Veri toplama aracı olarak... formu/ölçeği/anketi/tekniki/yöntemi/modeli/testi/deseni	kullanılmıştır	53
Veriler...ölçeği/anketi/formu ile/kullanılarak	toplanmıştır	13
Çalışmayaöğrenci(si)/öğretmen(i)	katılmıştır	11
Araştırmının çalışma grubu/katılımcıları....öğretmen(in)den/öğrenciden	oluşturmaktadır	10
Araştırmının çalışma grubunu/katılımcılarını/örneklemini... öğrenci(si)/öğretmen(i)	oluşturmaktadır	7

Bu aşamada "kullan-" fiilinden sonra en çok tercih edilen "topla-" fiilidir. Bu fiille 13 cümle kurulmuştur:

Örnek 12: "Veriler üç ay boyunca araştırmacılarından birinin kendi sınıfında gözlem, görüşme, doküman analizi ve araştırmacı günlüğü kullanılarak toplanmıştır." (Ö 51)

İncelenen makale özetlerinin yöntem aşamasındaki cümlelerin üçte birinin "kullanılmıştır" ve "toplanmıştır" yüklemeleri ile kurulduğu görülmektedir. Söz konusu iki yükleme kurulan cümlelerin geçmiş zaman kipi ve edilgen çatı ile kurulan cümleler arasındaki oranı %42'dir.

Geçmiş zamandaki 19 etken cümlenin 11'inin "katıl-" fiili ile kurulduğu görülmektedir:

Örnek 13: "Çalışmaya 341 (%56,6) kadın ve 261 (%43,3) erkek toplam 603 üniversite öğrencisi katılmıştır." (Ö 35)

Şimdiki zamanda (-mAktA) kurulan 18 cümlenin 17'sinin "oluş-" ve "oluştur-" fiilleri ile iki farklı cümle kalıbında kurulduğu da Tablo 11'de görülmektedir:

Örnek 14: "Araştırmanın çalışma grubu, Ankara ili Yenimahalle ilçesinde bulunan bir devlet ilkokulunun dördüncü sınıfında öğrenim gören 42 öğrenciden (21 deney grubu, 21 kontrol grubu) oluşmaktadır." (Ö 15)

Örnek 15: "Araştırmanın çalışma grubunu, 130 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır." (Ö 6)

Yöntem aşamasında yukarıda özetlediğimiz veriler bu aşamadaki 201 cümlenin yaklaşık yarısının "kullan-, topla-, katıl-, oluş- ve oluştur-" fiilleri ile kurulduğunu göstermektedir. Verilerden elde edilen bir diğer bulgu da geniş zamandaki 5 cümlenin isim cümlesi olduğu şeklindedir.

2.4. Bulgular Aşaması Bulguları: Tablo 9'da bulgular aşamasında 178 cümlenin olduğu, bu cümlelerden %79'unun geçmiş zamanda, %12'sinin şimdiki zamanda (-mAktA), %9'unun ise geniş zamanda kurulduğu görülmektedir. Geniş zamanda kurulmuş cümlelerinin hepsi de isim cümlesidir. Örnek bir cümle aşağıda gösterilmiştir:

Örnek 16: "Yüksek lisans tezleri ortalama 167, doktora tezleri ortalama 344 sayfadır." (Ö 36).

Şimdiki zamanda (-mAktA) kurulmuş 21 cümle incelendiğinde, araştırmacıların çoğu zaman, çalışmalarında ulaştıkları sonuçların devamlılık gösteren olgular olduğunu vurgulamak için bu kipi tercih ettikleri görülmektedir:

Örnek 17: "Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre okul psikolojik danışmanlarının çoğu hesap verilebilirlik uygulamalarına yer vermektedir. Bilgi toplamak için en çok bireysel görüşmeler kullanılmaktadır." (Ö18)

Geçmiş zaman cümleleri incelendiğinde, bu cümlelerde, yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulguların ifade edildiği görülmektedir. Bu da çoğu zaman belirli bazı fiiller kullanılarak yapılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanlar, "belirle-, gör-, bul-, tespit et-, göster-, ulaş-/var- ve ortaya koy-"tır (bk. Tablo 13). Bu 8 fiille kurulan cümleler, geçmiş zaman cümlelerinin %71'ini, bu aşamadaki bütün cümlelerin ise %56'sını oluşturmaktadır.

Bu aşamadaki geçmiş zaman cümlelerinin %74'ünün edilgen çatıda kurulduğu Tablo 9'da görülmektedir. Yapılan analizlerde etken ve edilgen cümlelerin iki baskın kalıbının olduğu tespit edilmiştir:

1. Çalışma / Araştırma /Analizler sonucunda....belirlenmiştir / görülmüştür / tespit edilmiştir / bulunmuştur / ortaya koyulmuştur.
2. Veriler / Araştırma sonuçları / (Araştırma) Bulgular(ı)/ Analizler.... göstermiştir/ortaya koymuştur.

Örnek 18: "Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda psikolojik güçlendirme alt boyutlarının (anlam, etki, yeterlik ve özerklik) öğretmenlerin değişime bilişsel, duygusal ve niyet olarak hazır olmalarını anlamlı şekilde yordadığı belirlenmiştir." (Ö 43)

Örnek 19: "Araştırma bulguları, sözel zekâ puanları eşleştirilen görme yetersizliği olan çocukların ve gören çocukların Zihin Kuramı puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir." (Ö 24)

2.5. Sonuç Aşaması Bulguları: Yöntem ve bulgular aşamalarında olduğu gibi, sonuç aşamasındaki cümlelerin de çoğunun (%63) kuruluşunda geçmiş zamanın tercih edildiği görülmektedir. Şimdiki zamanla (-mAktA) kurulan cümlelerin oranı ise %24'tür. Cümlelerin çatı özelliklerine bakıldığında, yöntem aşamasından sonra en çok edilgen cümlelerin (%74) bu aşamada kurulduğu görülmektedir. Edilgen çatıda en çok tercih edilen kipin geçmiş zaman olduğu da tespit edilen bir diğer bulgudur. Bu kiple kurulmuş 24 cümleden 23'ünün edilgen çatıda kurulduğu görülmektedir. Etken çatıdaki geniş zaman cümlelerinin hepsinin isim cümlesi olduğu da yapılan analizlerin ortaya koyduğu bir diğer sonuçtur.

Detaylı bir inceleme, bu aşamadaki cümlelerin dört farklı işleve sahip olduklarını ortaya koymuştur. Birinci grupta, araştırma sonucu elde edilen bulguların ne anlama geldiğini ifade eden cümleler yer almaktadır:

Örnek 20: "Bu çalışmanın bulguları, ergenlerin yaşam doyumu ve akademik güdülenme düzeylerini anlama çabalarında babanın rolüne dikkat çekmektedir." (Ö 11)

İkinci grupta yer alan cümlelerin ortak özelliği önerilere yer vermeleridir:

Örnek 21: "Bu konuya odaklanarak, hakemli makaleler üzerine atf analizi çalışmalarının yapılması önerilmiştir." (Ö 36)

Üçüncü ve dördüncü grupta yer alan cümleler ise bulguları yorumlamak veya önerilerde bulunmak yerine bu tür bilgiler için okuyucuyu makalenin ilgili bölümüne sevk eden cümlelerdir. Bu cümleleri de kendi içinde iki gruba ayırmamızın nedeni, bir kısmının (bk. Örnek 22) tartışma ve/veya önerilerin genel çerçevesini çizip içerik için okuyucuyu makalenin ilgili bölümüne yönlendirmeleri, diğerlerininse (bk. Örnek 23) tartışma ve önerilerin içeriğinden hiç bahsetmeden bunu yapmalarındır:

Örnek 22: "Özyeterlik ve motivasyon artırıcı müdahale programlarının uygulanmasında, cinsiyetin ve sosyoekonomik düzeyin önemi tartışılmıştır." (Ö 29)

Örnek 23: "Araştırma bulguları tartışılmış, ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir." (Ö 24)

Analiz sonucunda bu dört gruptaki cümlelerle ilgili elde edilen bir diğer bulgu da gruplardaki kip ve çatı tercihinde kendini göstermektedir. Birinci gruptaki cümlelerin, yani araştırma bulgularının yorumlandığı cümlelerin daha çok şimdiki zamanda (- mAktA) kurulduğu, ikinci gruptakilerin çoğunun, üçüncü ve dördüncü gruptakilerin hepsinin geçmiş zaman kipi ile kurulduğu ve son üç gruptaki cümlelerin tamamının edilgen olduğu analizlerin ortaya çıkardığı bir diğer sonuçtur.

Bu aşamadaki cümlelerin kuruluşunda en çok tercih edilen filler ise şu şekildedir: "öneride bulun-, tartış-, sun- ve yer ver-" (bk. Tablo 13).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Makale özetlerinin aşama analizinin yapıldığı mevcut çalışmada incelenen özetlerin hepsinde amaç, yöntem ve bulgular aşamalarının tespiti araştırmanın en önemli bulgularından birini oluşturmaktadır. Araştırmacıların hepsi de çalışmalarını niçin ve nasıl yaptıklarına ve sonuçta ne bulduklarına özetlerinde yer vermişlerdir. Bu sonuç, Pho'nunki (2008) ile aynıdır. Diğer çalışmalarda da (bk. Aktaş ve Uzuner Yurt 2015; Can, Karabacak & Qin 2016; Kafes 2015; Santos 1996; Tseng 2011) bu üç aşamanın yer aldığı özet

sayısı diğer iki aşamaya göre çok yüksektir. Sonuç aşaması, incelenen özetlerin %58'inde yer almıştır ve bu durum Santos'un (1996) ulaştığı %53'lük sonuca benzer bir görünüm sunmaktadır. Giriş, en az özetle yer alan aşama olmuştur ve bu da Kafes (2015), Pho (2008), Santos (1996) ve Tseng'in (2011) ulaştığı sonuçlarla uyumludur. Can, Karabacak ve Qin (2016) de uygulamalı dilbilim özetleri üzerine yapılmış 9 farklı çalışmada, özetlerde en az yer verilen aşamanın giriş olduğunu tespit etmişlerdir.

Kelime sayısı bakımından en uzun aşamanın bulgular olması, uygulamalı dilbilim makale özetlerinin incelendiği Tseng'in (2011) çalışması ile uyumludur. Araştırmacılar, özetlerindeki en büyük yeri çalışmalarının sonucunda elde ettikleri bulguların neler olduğuna ayırmaktadır. Weissberg ve Buker (1990, s. 187), kelime sınırlaması nedeniyle araştırmacıların özetleri kısaltma yoluna gittiklerine, fakat kısaltılmış versiyonda bile en önemli vurgunun araştırma bulgularına ayrıldığına dikkati çekmektedir. Santos (1996, s. 497) da aşamaların uzunlukları ve önemi arasındaki doğru orantıya dikkati çeker ve bir aşamanın ne kadar önemliyse, o kadar uzun ve görünür olacağını ifade eder.

Özetlerdeki aşama sayılarına dergiler bazında bakıldığında, Çukurova ve Pamukkale eğitim fakültesi dergilerinde yayımlanan özetlerde giriş aşamasının azlığı dikkati çekerken, diğer dört aşama sayısının dergilere göre değişiklik göstermediği görülmektedir.

İncelenen özetlerde toplam dört farklı aşama yapısı tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde en yaygın olanı amaç, yöntem, bulgular ve sonuç aşamalarından oluşan dört aşamalı yapıdır. Özetlerin %42'si bu yapı ile kurulmuştur. Çalışmada kullandığımız beşli modele göre oluşturulmuş, yani aşamaların hepsine de yer veren özet sayısı ise 10'dur (%17). Hyland'in (2004) çalışmasında beş aşamaya da yer veren özet oranı %5'in altında, Şen'inkinde (2021) %5 iken Tseng'de (2011) %22'dir. Görüldüğü gibi, beş aşamanın hepsinin de yer aldığı özetlerin sayısı bütün çalışmalarda düşük çıkmaktadır. Bunun nedeni, araştırmacıların özetlerde daha çok kendi çalışmalarını anlatma yönündeki tercihleri olabilir.

Özetleri oluşturan cümlelerin kip özelliklerine bakıldığında, cümlelerin kuruluşunda baskın bir geçmiş zaman tercihi (%71) kendini göstermektedir. Bu, Aktaş ve Uzuner Yurt (2015) ve Salager-Meyer'in (1992) çalışmalarında elde ettikleri sonuca benzer bir veridir. Salager-Meyer tıp alanındaki makale özetlerinde, cümlelerin %67'sinin geçmiş zamanda kurulduğunu tespit etmiştir. Özet metinlerin yazımında ağırlıklı olarak bu kipin kullanılmasının nedeni, özetlerin makale tamamlandıktan sonra yazılması, yer olarak kendinden sonra, zaman olaraksa kendinden önce hazırlanan bir metne gönderimde bulunması olabilir. Mevcut çalışmada, geçmiş zamanı oranları birbirine çok yakın olan şimdiki zaman (-mAktA) (%15) ve geniş zaman (%14) izlemiştir. Geniş zaman cümlelerinin %95'inin isim cümlesi ve dolayısıyla etken çatıda kurulmuş olması da analizlerde ortaya çıkan bir diğer bulgudur. Geniş zamanın isim cümleleri ile özdeşleşmesi, özetlerdeki fiil cümlelerinin iki farklı zamanda kurulduğunu göstermektedir: Geçmiş zaman ve şimdiki zaman (-mAktA).

Özet cümlelerin %63'ü edilgen çatıda kurulmuştur. Cümlelerin çatı özellikleri ile ilgili başka bir bulgu da fiildeki çatı ile zaman arasındaki ilişkidir. Geçmiş zaman cümleleri ağırlıklı olarak (%84) edilgen çatıda kurulurken şimdiki zaman (-mAktA) ve geniş zaman cümleleri ağırlıklı olarak (sırasıyla %77 ve %97) etken çatıda kurulmuştur.

Cümlelerin kip ve çatı özelliklerine aşamalar bazında baktığımızda, beş aşamanın üç farklı grupta toplandığı görülmektedir: Birinci grupta kip olarak şimdiki zaman (-mAktA) ve geniş zamanın, çatı olarak etken çatının tercih edildiği giriş aşaması yer almaktadır. Bu aşamadaki cümlelerin kip seçiminde, yüklemelerin belirleyici olduğu görülmektedir. Cümleler, isim soylu yüklem tercih edildiğinde geniş zamanda, fiil soylu yüklem tercih edildiğinde ise ağırlıklı olarak şimdiki zamanda (-mAktA) kurulmaktadır. Bu durum, bu aşamadaki iki kip arasındaki karşıtlığın yüklem tercihinden kaynaklandığını göstermektedir. Önceki çalışmalarda (ör. Salager-Meyer 1992; Santos 1996; Tseng 2011) bu aşamada daha çok geniş zamanın ve yakın geçmiş (present perfect) zamanın tercih edildiği belirlenmiştir.

İkinci grupta amaç aşaması yer almaktadır. Bu aşamadaki cümleler ağırlıklı olarak geçmiş zamanla geniş zamanda kurulurken (%43 ve %44), etken ve edilgen cümle sayıları da birbirine çok yakındır (%51 ve %49). Salager-Meyer (1992) ve Tseng'in (2011) çalışmalarında da bu aşamadaki cümlelerin daha çok geçmiş zamanla geniş zamanda kurulduğu tespit edilmiştir. Mevcut çalışmada bu aşamadaki cümlelerin kip ve çatı özellikleri ile ilgili dikkat çeken bir bulgu da geçmiş zaman cümlelerinin tamamının edilgen

çatıda, hepsi de isim cümlesi olan geniş zaman cümlelerinin ise etken çatıda kurulmuş olmasıdır. Tablo 10'da görüldüğü gibi, bu aşamadaki cümlelerin kip ve çatı seçiminde cümlelerin başlama şekilleri belirleyici olmaktadır.

Üçüncü grupta ise son üç aşama bulunmaktadır. Bu aşamalardaki cümlelerin ağırlıklı olarak geçmiş zaman kipinde ve edilgen çatıda kurulduğu görülmektedir. Üçüncü ve dördüncü aşamalardaki kip seçimi Salager-Meyer (1992), Santos (1996) ve Tseng'in (2011) çalışmaları ile uyumludur. Yöntem aşamasındaki cümlelerin yaklaşık %90'ının geçmiş zamanda kurulmuş olması, bu aşamanın çalışmanın nasıl yapıldığının anlatımına ayrılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışma grubunun kimlerden oluştuğu, veri toplama araçlarının neler olduğu, nasıl hazırlandığı, verilerin nasıl toplandığı ve analiz edildiği gibi konuların anlatılması geçmiş zaman kullanımı ile sağlanmıştır. Bulgular aşamasında söz konusu kiple kurulan cümleler incelendiğinde, bu cümlelerde yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulguların neler olduğunun anlatılmak istendiği görülmektedir. Bir başka ifade ile "analiz sonuçları ne ortaya koymuştur/göstermiştir, sonuçta ne bulunmuştur?" gibi soruların cevapları okuyucuya aktarılırken bu kip kullanılmıştır. Sonuç aşamasında ise geçmiş zaman kipi ve edilgen çatının daha çok önerilerin ifadesinde ve bulguların yorumu ve öneriler için okuyucunun makalenin ilgili bölümüne yönlendirilmesinde kullanıldığı görülmektedir. Bulguların yorumlandığı cümlelerde ise daha çok şimdiki zaman (-mAktA) ve etken çatı kullanılmıştır. Araştırmacıların bu aşamadaki kip seçiminin Salager-Meyer (1992) ve Tseng'in (2011) çalışmaları ile uyuşmadığı görülmektedir. Her iki çalışmada da bu aşamada daha çok geniş zaman tercih edilmiştir. Salager-Meyer (1992) araştırmacıların bu aşamadaki geniş zaman tercihini, çalışmalarının önemini ve bulguların genellenebilirliğini vurgulamak istemelerine bağlamaktadır.

Aşamalarda yer alan cümlelerin kip ve çatı haricindeki özelliklerine baktığımızda, giriş ve sonuç aşamasındaki cümlelerin işlevsel, diğer üç aşamadaki cümlelerinse yapısal özelliklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin, giriş aşamasındaki cümlelerin iki belirgin işlevi bulunmaktadır: Araştırma alanı ile ilgili mevcut bazı bilgilerin sunulması veya konunun önemini vurgulanarak çalışmaya zemin oluşturulması ve önceki çalışmalara atıf yapılması. İkinci durumda, önceki çalışmaların yetersizliklerinin dile getirilerek alanda bir boşluğun olduğu ve mevcut çalışmanın bu boşluğu gidermeye çalıştığı ifadesi de çoğu zaman bu aşamada yer almaktadır. Sonuç aşamasındaki cümlelerinse dört farklı işleve sahip olduğu görülmektedir: Bulguların yorumlanması, önerilerde bulunulması, tartışma ve önerilerin içreğinden bahsedilerek veya bahsedilmeden okuyucunun makalenin ilgili bölümüne yönlendirilmesi.

Amaç aşamasındaki cümlelerin yapısı ile ilgili tespit edilen bulgu, bu cümlelerin üç farklı şekilde başlaması ve bu başlama şekillerinin cümlelerin kip ve çatı tercihine olan etkisidir. "Bu araştırmanın / çalışmanın amacı..." şeklinde başlayan cümlelerin hepsi isim cümlesidir ve geniş zamanda kurulmuştur. "(Bu) Çalışmada / araştırmada...." şeklinde başlayan cümlelerin hepsi edilgen çatıda kurulmuştur. "Bu çalışma / araştırma...." şeklinde başlayan cümlelerin ortak özelliği ise şimdiki zamanda (-mAktA) ve etken çatıda kurulmuş olmalarıdır. Yöntemde ise baskın cümle kalıplarının fiillere göre şekillendiği görülmektedir. "Kullan-, topla- ve katıl-" fiilleri ile kurulan cümlelerin geçmiş zamanda, ilk iki fiille kurulanların edilgen diğeri ile kurulanların etken çatıda, "oluş- ve oluştur-" fiilleri ile kurulan cümlelerinse şimdiki zaman (-mAktA) kipi ve etken çatıda kurulduğu görülmektedir. Bulgular aşamasında ise her ikisi de geçmiş zaman kipinde, fakat ilki edilgen, ikincisi etken çatıda olan iki baskın cümle kalıbı tespit edilmiştir. Çatıları farklı olmakla birlikte bu cümlelerin de ortak özelliği nesnel bir bakış açısı ortaya koymasıdır. Bu bakış açısı, ilk yapıda edilgen çatı ile sağlanırken diğer yapıda araştırmanın verileri, bulguları, sonuçları ve analizler cümlelerin öznesi yapılarak sağlanmıştır. Her iki kalıptaki cümlelerde de araştırmacılar kendilerini arka planda tutmuşlar ve dikkati verilere ve bulgulara çekmişlerdir.

Aşamaları oluşturan cümlelerin yüklemelerine bakıldığında, hemen hemen her aşamadaki cümlelerin kuruluşunda belirli bazı fiillerin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Örneğin, amaç aşamasındaki cümlelerin %64'ü "amaçla-" ve "incele-" fiilleri ile yöntem aşamasındaki cümlelerin yaklaşık yarısı "kullan-, topla-, katıl-, oluş- ve oluştur-", bulgular aşamasındaki cümlelerin yarısından fazlası "belirle-/tespit et-, gör-, bul-, göster-, ulaş-/var- ve ortaya koy-", sonuç aşamasındaki cümlelerin %42'si ise "öneride bulun-, tartış-, sun- ve yer ver-" fiilleri ile kurulmuştur. Özetlerde yer alan 527 cümlelerin %51'i Tablo 13'te yer alan 23 fiil ile kurulmuştur. Bu veriler, özet yazımında bazı fiillerin öncelendiğini, araştırmacıların fiil tercihlerinin özeti meydana getiren aşamalarla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada incelenen veriler doğrultusunda ortaya çıkarılan özet metinlerin önemli özellikleri akademik yazma derslerine dâhil edilmelidir. Söz konusu derslerde öğrencilere araştırma makalesi özetlerinin aşama yapıları hakkında bilgi verilmeli, her bir aşamanın yaygın cümle kalıpları ve bu cümleleri hangi fiillerle hangi kip ve çatıda kuracakları öğretilmelidir. Bu anlamda mevcut çalışmanın lisansüstü eğitimi almakta olan akademisyen adaylarına makale özeti yazma konusunda önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Eğitim bilimleri alanında yazılmış makale özetlerinin incelemesinin yapıldığı mevcut çalışmanın bazı sınırlılıkları da vardır. Öncelikle, çalışmada özetlerin aşama analizi gerçekleştirilerek cümlelerin kip ve çatı özellikleri ve yaygın fiil tercihleri ve aşamalara göre farklılaşan cümle kalıpları incelenmiştir. Özetlerdeki kaçınma ifadeleri, vurgulayıcılar ve yazarın duruşu gibi konular araştırılmamıştır. Ayrıca, çalışmada dört dergide yayımlanmış makale özetleri incelenmiştir. Farklı dergilerin farklı amaç ve kapsamalarının, farklı kelime sınırlamalarının ve yazım kurallarının olduğu gerçeğinden hareketle ileride yapılacak çalışmalarda başka dergilerde yazılmış makale özetlerinin de incelenmesi yapılabilir. Son olarak, sağlık ve fen bilimleri gibi diğer akademik alanlarda yazılmış makale özetlerinin de aşama analizlerinin yapılması akademik Türkçe çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, E. ve Uzuner Yurt, S. (2015). Türkçe eğitimi alanındaki makale özetlerine yönelik bir içerik analizi. *Turkish Studies*, 10(7), 73-96.
- Alonso-Almeida, F. (2014). Evidential and epistemic devices in English and Spanish medical, computing and legal scientific abstracts: A contrastive study. In M. Bondi & R. Lorés Sanz (Eds.), *Abstracts in academic discourse: Variation and change* (pp. 65-83). Bern: Peter Lang.
- Anderson, K., & Maclean, J. (1997). A genre analysis study of 80 medical abstracts. *Edinburgh Working Papers in Applied Linguistics* 8, 1-23.
- Bellés-Fortuño, B., & Querol-Julián, M. (2010). Evaluation in research article abstracts: A cross-cultural study between Spanish and English medical discourse. In R. Lorés-Sanz, P. Mur-Dueñas, & E. Lafuente-Millán (Eds.), *Constructing interpersonality: Multiple perspectives and applications to written academic discourse* (pp. 83-98). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Berkenkotter, C., & Huckin, T. N. (2016). *Genre knowledge in disciplinary communities: Cognition/culture/power*. New York, NY: Routledge.
- Bhatia, V. K. (2013). *Analyzing genre: Language use in professional settings*. New York: Longman.
- Bonn, S. V. (2007). English and French journal abstracts in the language sciences: Three exploratory studies. *Journal of English for Academic Purposes*, 6, 93-108.
- Busch-Lauer, I. A. (2014). Abstracts: Cross-linguistic, disciplinary and intercultural perspectives. In M. Bondi & R. Lorés Sanz (Eds.), *Abstracts in academic discourse: Variation and change* (pp. 43-63). Bern: Peter Lang.
- Can, S., Karabacak, E., & Qin, J. (2016). Structure of moves in research article abstracts in applied linguistics. *Publications*, 4(3), 1-16.
- Coşmuş, C. (2011). *Structural organisation of abstracts in English and Turkish research articles* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Los Angeles: SAGE.
- Cross, C., & Oppenheim, C. (2006). A genre analysis of scientific abstracts. *Journal of Documentation*, 62(4), 428-446.
- Çakır, H. (2011). *Türkçe ve İngilizce bilimsel makale özetlerinde bilgiyi kurgulama ve yazar kimliğini kodlama biçimleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
- Çakır, H., & Fidan, Ö. (2015). A contrastive study of the rhetorical structure of Turkish and English research article abstracts. In D. Zeyrek, Ç. Sağın Şimşek, U. Ataş & J. Rehbein (Eds.), *Ankara papers in Turkish and Turkic linguistics* (pp. 367-378). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Çandarlı, D. (2012). A cross-cultural investigation of English and Turkish research article abstracts in educational sciences. *Studies About Languages*, 20, 12-17.
- Diani, G. (2014). On English and Italian research article abstracts: Genre variation across cultures. In M. Bondi, & R. Lorés Sanz (Eds.), *Abstracts in academic discourse: Variation and change* (pp. 65-83). Bern: Peter Lang.

- Doró, K. (2014). Verb tenses and hedging in published and unpublished applied linguistics research paper abstracts. In J. Horváth & P. Medgyes (Eds.), *Studies in honour of Marianne Nikolov* (pp. 356-369). Pécs: Lingua Franca Csoport.
- Ebrahimi, S. F., & Chan, S. H. (2015). Research article abstracts in applied linguistics and economics: Functional analysis of the grammatical subject. *Australian Journal of Linguistics*, 35(4), 381- 397.
- Gillaerts, P., & Van de Velde, F. (2010). Interactional metadiscourse in research article abstracts. *Journal of English for Academic Purposes*, 9, 128-139.
- Golebiowski, Z. (2009). Prominent messages in education and applied linguistics abstracts: How do authors appeal to their prospective readers? *Journal of Pragmatics*, 41, 753-769.
- Huckin T. (2001). Abstracting from abstracts. In M. Hewings (Ed.), *Academic writing in context* (pp. 93-103). Birmingham: University of Birmingham Press.
- Hu, G., & Cao, F. (2011). Hedging and boosting in abstracts of applied linguistics articles: A comparative study of English- and Chinese-medium journals. *Journal of Pragmatics*, 43, 2795-2809.
- Hyland, K. (2004). *Disciplinary discourse: Social interactions in academic writing*. London: Longman.
- Hyland, K., & Tse, P. (2005). Evaluative that constructions: Signalling stance in research abstracts. *Functions of Language*, 12(1), 39-63.
- Kafes, H. (2015). Cultural or discursal proclivity: Rhetorical structure of English and Turkish research article abstracts. *The Anthropologist*, 21(1-2), 240-254.
- Lorés, R. (2004). On RA abstracts: From rhetorical structure to thematic organisation. *English for Specific Purposes*, 23(3), 280-302.
- Lyda, A., & Warchal, K. (2014). Gender and academicity: Insights from research article abstracts. In M. Bondi, & R. Lorés Sanz (Eds.), *Abstracts in academic discourse: Variation and change* (pp. 111-130). Bern: Peter Lang.
- Martín-Martín, P. (2003). A genre analysis of English and Spanish research paper abstracts in experimental social sciences. *English for Specific Purposes*, 22(1), 25-43.
- Melander, B., Swales, J. M., & Fredrickson, K. M. (1997). Journal abstracts from three academic fields in the United States and Sweden: National or disciplinary proclivities? In A. Duszak (Ed.), *Intellectual styles and cross-cultural communication* (pp. 251-72). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Pho, P. Z. (2008). Research article abstracts in applied linguistics and educational technology: A study of linguistic realizations of rhetorical structure and authorial stance. *Discourse Studies*, 10(2), 231-250.
- Salager-Meyer, F. (1990). Discursal flaws in medical English abstracts: A genre analysis per research and text type. *Text*, 10(4), 365-384.
- Salager-Meyer, F. (1992). A text-type and move analysis study of verb tense and modality distribution in medical English abstracts. *English for Specific Purposes*, 11(2), 93-113.
- Samraj, B. (2013). Disciplinary variation in abstracts: The case of wildlife behaviour and conservation biology. In J. Flowerdew (Ed.), *Academic Discourse* (pp.40-56). New York: Routledge.
- Santos, M. B. D. (1996). The textual organization of research paper abstracts in applied linguistics. *Text*, 16, 481-499.
- Swales, J. M. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swales, J. M., & Feak, C. B. (2009). *Abstracts and the writing of abstracts*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Şen, E. (2019). Bilimsel makale özetlerinde üstsöylem belirleyicilerinin incelenmesi (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
- Şen, E. (2021). Sosyal bilimler makale özetlerinin sözbilimsel yapısı. *Dil Dergisi*, 172(2). 59-76.
- The University of North Carolina at Chapel Hill (2022). The Writing Center. [Çevrim içi: <http://writingcenter.unc.edu/handouts/abstracts> Erişim tarihi: 16.01.2022].
- Tseng, F. (2011). Analyses of move structure and verb tense of research article abstracts in applied linguistics. *International Journal of English Linguistics*, 1, 27-39.
- Wang, S., & Tu, P. (2014). Tense use and move analysis in journal article abstracts. *Taiwan Journal of TESOL*, (11)1, 3-29.
- Weissberg, R., & Buker, S. (1990). *Writing up research paper*. New Jersey: Prentice Hall.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

Tablo 12. Örnek bir aşama yapısı analizi

Cümle	Metin	Aşama	Kelime
1	Gelişimin ilk yıllarında birincil bakıcı başta olmak üzere yaşamdaki önemli kişilerle kurulan ilişkilerin kalitesini tanımlayan bağlanma, özsaygı, kişiler arası ilişkiler, iyilik hali, depresyon gibi pek çok önemli değişkenle ilişkilendirilmektedir.	G	29
2	Son yıllarda ise bağlanmanın akademik başarı ve güdülenmeyle ilişkilerine olan ilgi artmıştır.	G	12
3	Ancak, bu çalışmaların çoğu anneye bağlanmanın etkilerini ele almıştır ve gelişimsel açıdan çocuğun yaşamında gittikçe daha önemli hale gelen babaya bağlanmanın etkileri ve ilişkili değişkenler hakkında yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır.	G	30
4	Bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinde anne ve babaya bağlanma ile başarı yönelimleri ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin ayrıştırılarak incelenmesidir.	A	19
5	Araştırmada veriler Ege Bölgesinde yer alan bir Anadolu Lisesine devam etmekte olan 377 lise öğrencisinden, Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri (EABE), Başarı Yönelimleri Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği aracılığıyla elde edilmiştir.	Y	31
6	Bulgular anneye bağlanmanın yaşam doyumu, performans kaçınma yönelimi ve öğrenme yönelimiyle doğrudan, yaşam doyumuyla ise başarı yönelimleri üzerinden dolaylı ilişkilerinin olduğunu, babaya bağlanmanın ise öğrenme yönelimi ve yaşam doyumuyla doğrudan, öğrenme yönelimi üzerinden yaşam doyumuyla dolaylı ilişkilerinin olduğunu ortaya koymuştur.	B	40
7	Bu çalışmanın bulguları, ergenlerin yaşam doyumu ve akademik güdülenme düzeylerini anlama çabalarında babanın rolüne dikkat çekmektedir.	S	16
			177

Tablo 13. Özet cümlelerinde yüklem olarak en çok kullanılan fiiller

Aşamalar	Fiiller	Sayı	Toplam Cümle Sayısı
G	önemli ol- bulun- etkile-	5	49
		3	
		3	
A	amaçla- incele- belirle- tespit et-	23	61
		16	
		5	
		3	
Y	kullan- topla- katıl- oluş- oluştur-	53	201
		13	
		11	
		10	
B	belirle- gör- bul- tespit et- göster- ulaş-/var- ortaya koy-	7	178
		21	
		19	
		15	
		13	
		12	
S	öneride bulun- tartış- sun- yer ver-	10	38
		9	
		6	
		4	
Toplam		3	527
		3	
		3	